



# Västanbladet

GöteborgsRegionens Släktforskare

Årg 19

2002

Nr 2



*Mathilda Halls skola, första förberedande klassen 1888-89  
med sin lärarinna Hedvig Atterbom*

## INNEHÅLL NR 2 - 2002

VI MÖTS .....	3
POÄNGPROMENAD .....	4
HANDSKRIFTSLÄSNING .....	4
VERKSAMHETSBERÄTTELSE 2001 .	5
BOKSLUT .....	7
<i>Martin Bratt:</i>	
STIERNECREUTZSKA SKOLAN .....	8
<i>Olof Em. Olsson:</i>	
NÅGOT OM LÄROVERK OCH ENSKILDA SKOLOR I GÖTEBORG .....	13
<i>Roy Liljenberg / Joel Holger:</i>	
INLEDNING TILL D:O .....	12
NOTER TILL D:O .....	25
<i>Ulf Fridberg:</i>	
GÖTHILDASKOLAN .....	27
GENLINE .....	29
<i>Bengt O.T. Sjögren:</i>	
SVENSKA KYRKOÅRDAR .....	29
<i>Joel Holger:</i>	
LANDET RUNT .....	30
FORSKA MED G R S DATORER .....	32

NÄSTA NUMMER AV VÄSTANBLADET  
UTKOMMER I BÖRJAN AV SEPT. 2002.  
MANUSSTOPP DEN 1 JULI.

ISSN - 1102 - 4453  
Kopierad på miljövänligt papper hos  
Mediagruppen KOPIERINGEN AB, Gbg

## GöteborgsRegionens Släktforskare

MEDLEMSFÖRENING I SVERIGES  
SLÄKTFORSKARFÖRBUND

Erik Dahlbergsgatan 36 B, 411 26 GÖTEBORG  
Tel. 031 - 13 12 26 (tisd. och torsd. 10-14),  
Postgiro 24 23 85 - 3

### Styrelse 2002

Ordf. Rolf Ekelund, 031 - 93 15 15  
Lerdalav. Pl. 5114, 429 34 KULLAVIK  
V.ordf. Per Clemensson, 031 - 20 65 63  
S. Vägen 79, 412 54 GÖTEBORG  
Sekr. Joel Holger, 031 - 40 85 20,  
Lilla Danska V. 2, 412 74 GÖTEBORG  
Kassör Ewert Arwidsson, 0520 - 707 39, Göte-  
borgsv. 91 A, 461 54 TROLLHÄTTAN  
Klubbm. Karin Holger, 031 - 40 85 20  
Lilla Danska V. 2, 412 74 GÖTEBORG  
Övriga John Ashton, 031 - 25 45 68  
Kärnvedsgat. 15, 416 80 GÖTEBORG  
Lars Olof Löf, 031 - 40 99 94  
Brödragatan 72, 412 74 GÖTEBORG  
Örjan Nordmalm, 031 - 20 57 27,  
Bohusg. 24, 411 39 GÖTEBORG  
Sybil Winell, 031 - 16 05 95  
Föreningsg. 16 E, 411 27 GÖTEBORG  
Suppl. Christina Dickson, 031 - 18 34 72  
Framnäs gat. 24 A, 412 62 GÖTEBORG  
Per Liljeström, 0302 - 131 91  
Vänskapen 3 e, 443 34 LERUM  
Sonja Rindby, 031 - 25 99 51  
Munkebäcksg. 23, 416 53 GÖTEBORG

### Västanbladet

Ansvarig utgivare: Per Liljeström  
Redaktionskommitté:  
Per Clemensson, Per Liljeström och Joel Holger

Västanbladet ingår i medlemsavgiften 150.- kr/år  
och utkommer årligen med fyra nummer.



# vi möts

**MEDLEM !**

**DU TÄNKER VÄL PÅ ATT DET ÄR DU  
SOM ÄR FÖRENINGEN, UTAN DIG BLIR DET INGEN VERKSAMHET !**



## VÅRENS PROGRAM

**MÅNDAGEN** den 15 APRIL Kl. 18.30. Föreningskväll på Erik Dahlbergsgatan 36 B. Lars Persson kåserar om 'Historien om och kring Arn'. Se om utfärden d.25 maj. ! Kaffeservering. Avgift 50.- kr. Anmälan senast torsdagen innan.

**MÅNDAGEN** den 13 MAJ Kl. 15.00. Kyrkogårdsvandring på Östra begravningsplatsen, som visas av arkivarie Bengt O.T. Sjögren. Samling vid kapellet. Ingen avgift eller anmälan. (Fri parkering inne på kyrkogården - infart vid Nobelplatsen)

**LÖRDAGEN** den 25 MAJ. **BUSSUTFÄRD** i Västergötland 'i Arns fotspår'. Avresa kl. 08.00 från Exercishuset vid Heden. Besök bl.a. på Länsmuseet i Skara, Varnhems klosterkyrka och museum, Forshems kyrka och Aranäs medeltidsborg. Kostnad 450.- kr inkl. inträden, guider, f.m.kaffe och lunch. Hemkomst omkr. kl. 20. Anmälan senast den 16 maj.

## HÖSTENS PROGRAM

**MÅNDAGEN** den 9 SEPT. Kl. 18.30. Engelska kyrkan vid Hvitfeldtsplatsen visas av John Ashton. Ingen anmälan eller avgift.

**LÖRDAGEN** den 28 SEPT. **Heldags busstur Göteborg runt** med Kent Olsson som guide till bl.a. Tull- o. packhuset, Carolus Rex, Klippan, Gamla Älvsborg, Nya varvet, Karl IX:s Göteborg och Ostindiefararen. Kostnad c:a 350.- kr inkl. lunch och kaffe. Närmare upplysningar i nr 3 av Västanbladet !

**OKTOBER.** Föreningskväll med föredrag.

**NOVEMBER.** Ordinarie höstmöte med föredrag på Erik Dahlbergsgatan 36B enl. senare annonsering.

*ANMÄLAN i så god tid som möjligt, senast dag enl. ovan till  
Stina Börjeson tel. 031 - 25 75 55 eller Karin Holger tel. 031 - 40 85 20*

**Mycket välkomna, tag gärna med gäster !**

*Entrén till samlingslokalen på Erik Dahlbergsgatan sker genom G R S egen lokal,  
vilken måste läsas under själva mötet. Kom således i god tid.*

*Vi har öppet 1 timma före föreningsmötet ! Samlingslokalen rymmer 40 pers.*

**Ev. återbud måste anmälas.**

## **Resultat av poängpromenaden vid Öppet Hus**

*på Erik Dahlbergsgatan söndagen den 10 mars 2002.*

**Rätta svar:** Erland Långström var anställd vid Tullen. - "Elgenstierna" är en släktbok om adel. - GöteborgsRegionens Släktforskare har c:a 420 medlemmar. - Antal emigranter registrerade på CD: 1,7 milj. personer. - Dagens folkbokföring hittar man hos skattemyndigheten. - Rosenbergs Geografiska Handlexikon (inbunden) väger 2,89 kg.

### **Vinnare:**

1. Bokvinst: Claes Grill: "Svenska indelningsverket" till Lena Frid, Ellös.
2. Bokvinst: "Göteborgs-Emigranten 1-6" till Gun-Britt Berg, Göteborg.
3. Bokvinst: Gösta Lext: "Mantalsskrivningen i Sverige före 1860" till Kent Björkdahl, Mölndal.
4. Fritt medlemskap i G R S år 2003 till Reiner Berndtsson, Göteborg.
5. Linnehandduk, specialvävd till Släktforskardagarna i Borås 2001 till Axel Svensson, V. Frölunda.
6. Bokvinst: Clemensson/Sjögren: "Grafskrifter på Göteborgs stads begravningsplatser" till Gunnar I. Ericsson, Torslanda.

---

## **Från grannföreningarna**

*(GRS medlemmar hälsas också mycket välkomna)*

### **Föreningen Släktdatas Vårmöte**

*Lördagen den 13 april kl. 11.00*

på IOGT-NTOs Nordengården, Stockholmsgatan 16, Göteborg  
Charlotte Börjesson berättar om skanning, bildbehandling, bildredigering, bildspel samt om användning av digitalkamera. Föreningen bjuder på kaffeservering.

### **Hallands Genealogiska Förening 20 år**

*Lördagen den 20 april. Utställning och föredrag kl. 10.00-16.00*

på Soldathemmet vid Garnisonen i Halmstad.

Tema: "Halland i historien"

## **Handskriftsläsning**

*En kurs under ledning av Per Clemensson planeras till hösten.*

*Intresserade kan anmäla sig (gärna skriftligt) till föreningen.*

*Ange om någon veckodag eller tid är mindre lämplig.*

# GöteborgsRegionens Släktforskare

## VERKSAMHETSBERÄTTELSE 2001

Vid årsmötet den 18 mars 2002 godkändes styrelsens verksamhetsberättelse och bokslut för år 2001. Bokslutet finns på sid 7.

Verksamhetsberättelsen följer här i sammandrag:

**Medlemmar:** GRS medlemsantal var vid årsskiftet 2001/2002 412 medlemmar, en ökning med 11 medlemmar under år 2001.

**Styrelse:** Styrelsen har haft 9 st protokollförda sammanträden.

**Sammankomster:**

26/2. Föreningskväll med föredrag av *Malin Larsson* om 'Historiska kartor - en källa till det historiska landskapet'. 34 deltagare.

19/3. Årsmöte med sedvanliga förhandlingar.

GRS gästades av Släktforskarförbundets ordf. *Ted Rosvall*, som kåserade om 'Mannen som försvann'. Han berättade därefter om hur man på Internet och i arkiv kan söka släktingar i USA. 40 deltagare.

23/4. Besöktes *Stadsbyggnadskontorets arkiv* på Köpmansgatan. 20 deltagare.

7/5. *Bengt O.T. Sjögren* visade *Stampens kyrkogård*. 30 deltagare.

19/5. Bussutfärd till Repslagerimuseet i *Älvängen* samt *Thorskogs Slott*, där vi även åt lunch. Hemfärd förbi Mariebergs herrård och Kungälv. 25 deltagare.

10/9. *Bengt O.T. Sjögren* visade denna gång *Örgryte gamla kyrkogård*. 18 deltagare.

22/9. Bussutfärd till *Huseby bruk* samt *Emigrantinstitutet* och *Glasmuseet i Växjö*. I Huseby såg vi Bruksherrgården och åt lunch i Stallet. Färden fortsatte till Växjö där Lars-Göran Johansson visade oss Emigrantinstitutet. Hemresa non-stop via Halmstad. 30 deltagare.

18/10. Offentligt föredrag av universitetslektor *Elsa-Brita Grage* om 'Sahlgrenska familjen' i Stadsbibliotekets Hörsal. Ett samarrangemang med Arkivarier i Väst och Industrihistoria i Väst. Även allmänheten inbjöds. Antal åhörare: 46 personer.

5/11. Besöktes *Synagogan* i Göteborg där *Ulf Fridberg* visade och berättade om församlingens historia. 15 deltagare.

19/11. Höstmöte på Erik Dahlbergsgatan. Budget och medlemsavgift för 2002 fastställdes. Efter förhandlingarna höll *Per Clemensson* ett uppskattat föredrag om 'Källor till Göteborgs personhistoria'. 35 deltagare.

**Utställningar:**

24/8-26/8. Släktforskar dagar i Borås. GRS monter med böcker, Västanblad och Långströms klipparkiv var välplacerad och blev mycket välbesökt. Den nyproducerade CD-Emigranten 1-2/2001 demonstrerades. Vi samarbetade med Släktdata och Antikvariat Genealogica. Vid Släktforskarförbundets Riksstämma den 25/8 representerades GRS av Per Clemensson.

10/11. Arkivens dag . Bokbord och antavlor i Göteborgs Landsarkivs entréhall med 'Släktforskarakut'.

Forts. nästa sida

### Övrig verksamhet:

GRS expedition och bibliotek på Erik Dahlbergsgatan har haft öppet tisdagar och torsdagar samt haft 754 noterade besök. Under föreningskvällar har ytterligare 109 medlemmar bekantat sig med lokalerna och bokbeståndet., vilket nu omfattar 5107 nummer. Dessutom finns ett 70-tal tidskrifter från andra släktforskarföreningar.

Biblioteket har haft 3 datorer för forskning och registrering av bokbeståndet. Nya cd-skivor har anskaffats eller erhållits som gåva. Torsdagsgruppen har fortsatt med sitt arbete med den Långströmska klippsamlingen.

I GRS lokaler har under såväl vår som höst pågått tre parallella släktforskarkurser i samarbete med PRO och NBV.

Västanbladet har utkommit med 4 nummer om vardera 500 ex.

**Ekonomi:** Medlemsavgiften har varit 150.- kr (50.- kr för familje- och ungdomsmedlem). Ekonomiskt bidrag har erhållits av enskilda medlemmar samt Idrotts- och Föreningsförvaltningen i Gbg, men f.o.m. år 2001 *inget bidrag* från Västra Götalandsregionen. Ett väsentligt tillskott har emellertid erhållits från Kungshalls Bingo (Bingo-Alliansen) i Gbg (Lotterier). Eftersom denna lagt om sin bokföring har bidraget under 2001 *dubblrats* (avser 2 år). Det därav hos GRS uppkomna överskottet har fonderats.

**Styrelsen framför härmed föreningens varma tack till bidragsgivarna.**

**Ett stort tack riktas också till alla de föreningsmedlemmar, som bidragit till verksamheten genom personliga insatser och gåvor, alltifrån bok-gåvor till extra ekonomiskt stöd i samband med medlemsavgiften.**

*2001 års styrelse*

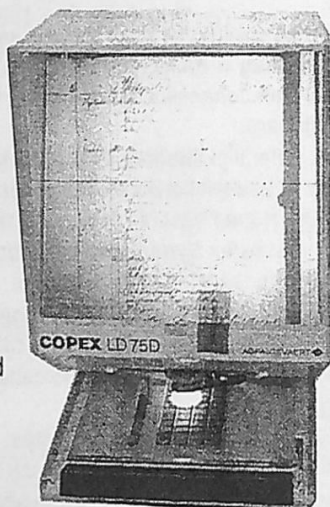
## Släktforskare !

3.000:-.....

... i rabatt får Du, vid köp av  
**Copex L D 75.**

Du betalar endast **4.900:- inkl. moms**  
(ord. pris 7.900:-)

- \* läsaren har specialanpassad fichehållare för SVAR-fiche
- \* 1 st objektiv med 42 x förstoringegrad
- \* stor bildskärm 29 x 28 cm
- \* frakt tillkommer
- \* 7 dagars returrätt
- \* [www.msab.org](http://www.msab.org)



**MSAB**  
MICROSYSTEM AB

Schéelegatan 3  
416 60 Göteborg  
031 - 19 06 09

Box 22  
520 30 Ljung  
0513 - 50020



## Resultaträkning per 2001-12-31

<u>Intäkter</u>	
Årsavgifter	51 620,09
Gåvor	1 825,00
Bidrag	1 036,00
Långströmska fonden	2 000,00
Lotterier	17 150,30
Medlemsmöten	1 900,33
Bokförsäljn	1 036,10
Västanbladet	3 250,00
Räntor	486,67
<b>Summa</b>	<b>80 304,49</b>

<u>Kostnader</u>	
Hyror	31 000,00
Administration	7 551,55
Västanbladet	17 963,00
Prenumerationer	250,00
Försäkringar	460,00
Föreningsavgifter	3 502,00
Telefon	1 631,00
Energi	1 263,00
Uppvaktningar	300,00
Bibliotek	295,00
Balanserad vinst	16 088,94
<b>Summa</b>	<b>80 304,49</b>

## Balansräkning per 2001-12-31

<u>Tillgångar</u>	
Kassa	-
Bank	34 431,82
Postgiro	46 161,16
Böcker, inventarier	16 670,00
Förinbetalda föreningsavgifter	200,00
Förinbetald hyra jan-mars 2002	8 925,00
<b>Summa</b>	<b>106 387,98</b>

<u>Skulder</u>	
Långströmska fonden	9 062,90
Biblioteksfonden	16 670,00
Ständiga medlemmars fond	3 311,95
Personhistoriska fonden	11 719,55
Reservfonden	33 788,58
Förinbetalda medlemsavgifter	30 835,00
Gåvor	600,00
Prenumeration på Västanbladet år 2002	400,00
<b>Summa</b>	<b>106 387,98</b>

# Stiernecreutzska skolan i Säve på Hisingen

av Martin Bratt

Folkskolestadgan 1842 bildade epok i den svenska folkundervisningen. Dessförinnan hade undervisningen skett i s.k. barnskolor men även i privata skolor, t.ex. på adliga gods. Prästerna brukade hålla kyrkoförhör, vilka så småningom övergick till de för släktforskningen så värdefulla husförhören.

Skolorna utgjorde därför en brokig samling - fasta och ambulera. Lärarna saknade enhetlig professionell utbildning, deras löner var varierande och läroplaner var okända. Men det fanns undantag. Ett sådant var den **Stiernecreutzska skolan** i Säve socken på Hisingen, vars verksamhet nu skall skildras.

Men först några ord om upphovsmanen. Zacharias Kniberg föddes den 18 sept. 1739 i Eksjö som äldste son till postmästaren Lars Johan Kniberg. 1756 blev han student i Uppsala och efter juridiska studier blev han 1758 auskultant i Kungl. Göta Hovrätt, vilket innebar att han fick följa förhandlingarna i hovrätten.

Efter sedvanlig befordringsgång utnämndes han 1773 till häradshövding i en stor domsaga, som omfattade Askim, Östra och Västra Hising samt Inlands Södra och Torpe härad. Raskt marscherat vid 34 års ålder!

Den 18 mars 1775 blev han jämte sin yngre broder Samuel adlad Stiernecreutz. Han gifte sig samma år med Brigitta Margareta Adlerbrant, men redan efter ett halvt år blev det skilsmässa mellan makarna.<sup>1)</sup> 1795 fick han hovrättsråds titel.

Zacharias Stiernecreutz avled den 14 jan. 1814, barnlös. Han ligger begravd i Björlanda kyrka, under stengolvet i koret

strax framför altarringen. Björlanda är grannsocken till Säve. På golvet står att läsa:

Stenen betäcker stoftet  
av i lifstiden  
domaren här i orten  
Kongl Majsts  
troman Hofrättsrådet<sup>2)</sup>  
wålborne  
Herr Z Stiernecreutz  
född den 18 sept. 1739  
död den 14 Januari 1814

Salige äro de fridsamme ty  
de skola kallas Guds barn  
Matt 5 cap.

## *1 mtl Bärby i Säve socken, Västra Hisingens härad, Tingsställe och Häradshövdinge- boställe*

Från början av 1600-talet var Bärby länge det enda tingsstället i domsagan, men senare varierade dessa. Bärby tingsställe låg emellertid bekvämt till och nära kyrkan i Säve, där också tingspredikan kunde hållas. På kullen bakom Bärby korsväg låg tingshuset, som ännu finns kvar. Strax intill låg häradshövdingebostället, kallat Herrgården och här bodde Zacharias Stiernecreutz till sin död.

Den 28 mars 1814 upprättades bouppteckning efter Stiernecreutz. Den avlidne, som var fränskild, efterlämnade ett flertal arvingar och boet var mycket omfattande med en behållning av 4.630 riksdaler banco. Det förelåg emellertid testamentariska förordnanden - ett legat till fattiga och adliga

änkor samt ett annat till den förut omnämnda skolan i Säve socken.

Inte helt oväntat blev testamentet klandrat av arvingarna, vilket jämte andra rättegångar fördröjde verkställigheten. Först den 26 aug. 1818 kunde domkapitlet i Göteborg anmäla till Kungl. Majt att testamentet vunnit laga kraft.

För den blivande skolmästaren inköptes ett boställe och teologie doktorn J. Hellberg utarbetade ett skolreglemente, som Kungl. Majt utfärdade den 10 febr. 1819, varefter själva undervisningen kunde ta sin början på hösten samma år.

Skolans förste lärare blev huspredikanten Lars Hagstedt, som studerat växelundervisningen i Köpenhamn. De ekonomiska förutsättningarna för undervisningslokaler och lärare hade alltså Zacharias Stiernecreutz skapat. Under rubriken FAST EGENDOM upptages i bouppteckningen följande:

“Frälseräntan af hela skattefrälsehemmanet Skänla Norgården i Tufve Socken och Östra Hisings Härad, som Herr Hofrättsrådet i lifstiden köpt af Commerserådet Gustaf H. Ekman och upptagen i värde till . . . . . 1000:-  
Frälseräntan af sju åttondels Skattefrälsehemmanet Östra och Västra Pihlegården i Lunby By och Socken på Östra Hisingen, som Herr Hofrättsrådet af Commissarien Johan Gustaf Lyckå och dess Fru Elisabeth Stålhandske sig tillhandlat i värde. . . . . 333.16

Genom testamentarisk Disposition gifven till en Scholee Inrättning i Säfve Sn på Västra Hisingen . . . 1.333.16”

### *Skolreglementet*

Då reglementet tillkom åtskilliga år före den lagstadgade skolans tid har det ett visst historiskt värde. Därför återges här en sammanfattning av dess 25 paragrafer, som ger en god bild av skolans verksamhet.

Skolan fick namnet :

STIERNECREUTZSKA SKOLAN

och det bestämdes att de nyare godkända undervisningsmetoderna skulle användas i skolan. (Därmed åsyftades den s.k. växelundervisningsmetoden, varom mera nedan).

Torparens och backstuguhjorns med flera fattiges barn skall ha företräde till undervisning, som skall vara gratis för dessa.

Läsåret indelas i två terminer, varvid hänsyn skall tagas till den jordbrukande befolkningens behov av barnens arbetskraft. Vissa timmar i varje vecka skall vara lediga - olika för gossar och flickor. Skolmästaren skall vara ledig varje torsdags eftermiddag för egna sysslor.

Hos barnen skall inpräntas gudsfruktan, lydnad, ordentlighet och arbetsamhet. Skoldagen börjar med klockslag, varför det bör finnas en slagklocka. Skoldagen avslutas med bön och sång.

För undervisningens bedrivande föreskrivs vissa hjälpmedel såsom ärkebiskop Lindbloms 'Erinran för skollärare', Gamla och Nya testamentet ävensom kartor över Palestina, Sverige och Norge. Vissa stycken ur 'Nöd- och Hjälpbok för bondeståndet', översatt och omarbetad av doctor Hedrén, skall läsas.

Trädgårdsskötsel skall bedrivas och lärarboställets jordlott skall användas. För skrivning och räkning ges noggranna anvisningar - särskilda för gossar och flickor. De senare uteslutas från skriftlig räkning. I stället skall de "övas att räkna i huvudet".

Under den blidare årstiden skall "gymnastiska öfningar" förekomma på skolgården.

Skolmästaren skall utöva skoldisciplinen med "saktmod, men eftertryck och så sällan ske kan med kroppsaga". Då barnen lämnar skolan skall "ett sannfärdigt intyg" utfärdas över uppförande och insikter.

Terminsavgifter skall upptagas - för en

### Växelundervisningen

Som vi redan sett hade man i Stiernecreutzska skolans reglemente intagit en bestämmelse om att de "nyare godkända undervisningsmetoderna för lägre skolor" skulle tillämpas. Därmed åsyftades Bell-Lancastermetoden eller den s.k. växelundervisningen. Vad denna innebar skall här sammanfattas:

Engelsmannen Andrew Bell, en prästman, och Joseph Lancaster, en kväkare, hade båda omkring 1800, oberoende av varandra, kommit på ett effektivt och billigt sätt att i en större lokal samtidigt undervisa en stor skara barn.

Undervisningen ägde rum i en stor sal, c:a 12 m lång och 9 m bred. Äldre, mera försigkomna barn skulle där vägleda och undervisa de mindre försigkomna, som indelades i grupper om 10-12 elever.

Varje grupp samlades runt en järnring, som i en halvcirkel gick ut från väggen i salens långsidor och stagad i golvet. Den äldre eleven (kallad monitören) stod inom järnringen och undervisade sina yngre kamrater. På väggen hängde tavlor med läs- eller räknatabeller. Monitörerna hade över sig en generalmonitör, som hade översyn över alla grupperna. Men var fanns läraren? Jo, han satt i en stor kateder, från vilken han hade överblick över hela salen. Men han samlade också omkring sig en liten grupp monitörer, som således fick direktundervisning av läraren.

Mitt på golvet framför katedern stod ett



Stiernecreutzska skolan i Säve sn. Foto: L. Rundberg 1967

gosse med 24 sk. bco och för en flicka med 12 sk. bco till skolkassan. I Säve kyrka skall en årlig kollekt upptagas.

Examen skall hållas, varvid de barn som utmärkt sig under terminen skall särskilt uppmuntras.

Till skolmästare (så benämnes läraren) skall domkapitlet antaga en yngre prästman med goda undervisningsgåvor och vacker handstil. Reglementet ger också föreskrifter hur en lärare skall kunna skiljas från tjänsten. Skolmästaren åtnjuter årlig lön och boställe.

Skolreglementet är undertecknat av Konung Carl XIV Johan.

par sandbänkar, där eleverna fick öva sig att i sanden forma bokstäver och räknetal. När bänken blev fullskriven använde man en sandjämnnare. När eleverna hade använt sandbänkarna fick de gå över att skriva på griffeltavlor.

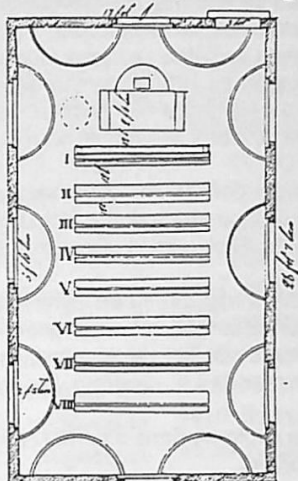
Växelundervisningen blev emellertid slentrianmässig och mekanisk och utsattes för allvarlig kritik. Samtidigt bör man emellertid vara medveten om att på den tiden fanns bara ett fåtal utbildade lärare, men massor av barn i små omständigheter, som hade att välja mellan denna enkla undervisning eller ingen undervisning alls. I början av 1820-talet kom metoden till Sverige genom att 1812 års uppfostringskommitté lät i Post- och Inrikes Tidningar införa en översättning från en fransk artikel i ämnet.

När metoden på 1840-talet hade sin största utbredning i Sverige förekom den i ungefär hälften av landets skolor. År 1822 bildades i Stockholm 'Sällskapet för växelundervisningens främjande', som tillhandahöll läs- och räknatabeller samt upprättade också en s.k. normalväxelundervisningsskola. I dess lokaler upprättades det första folkskoleseminariet. Så småningom förlorade växelundervisningen sin betydelse och genom Kungl. cirkuläret den 24 april 1864 avskaffades den helt. Folkskolans organisation blev helt annan och därmed inordnades även Stiernecreutzska Skolan i det statliga folkskoleväsendet.

## Noter

1) Släkten Branting hade fem grenar. Till en av dessa hörde överjägmästaren Sigfrid Branting, 1756 adlad Adlerbrant (utdöd 1853). Från en annan släktgren (som förblev ofrälse) härstammar professorn Hjalmar Branting (1860-1925), socialdemokratisk partiledare och statsman. Källa: Svensk uppslagsbok, band 4, spalt 994.

2) Kongl. Maj:t:s Troman var före ämbetsrangens avskaffande 1906 den officiella benämningen på den, som ägde rang fr.o.m. överstelöjtnants t.o.m. generalmajors. Dit hörde också biskopar, landshövdingar, generaldirektörer och ledamöter av Sv. akademien ävensom kommandörer av en Kungl. riddarorden. Vad Stiernecreutz beträffar kunde man tänka sig att kommandör vore tillämplig, men enl. uppgift från de Kungl. Riddarordnarnas kansli har Stiernecreutz inte varit Kommandör.



Ritning till växelundervisningsskola för 70 barn på landet, upprättad 1838

## Källor

Jan Eric Almquist: *Lagsagor och domsagor i Sverige. Med särskild hänsyn till den judiciella indelningen*. I. 1954

Densamme: *Lagmän och häradshövdingar i Sverige, c:a 1350-1950, i alfabetisk ordning uppställda*. II. 1955

Åke Berg och Viktor Fredriksson: *Göteborgs äldsta skolsällskap 150 år, minneskrift* 1975.

Kommittén för utgivande av kommunbok över Säve kommun, 1969: *Säve: Jordbruksbygd blir stadslandskap*.

## **Inledning till vidstående artikel**

### **Något om läroverk och enskilda skolor i Göteborg**

Sverige fick sin första folkskolestadga den 18 juni 1842, efter att man i ett trettiotal år diskuterat frågan om en allmän obligatorisk folkskola i landet. Skolor fanns dock långt dessförinnan, men det stora flertalet barn växte upp utan skolundervisning, även om en del barn erhöll en mer eller mindre god hemundervisning. Efterhand startades folkskolor i Göteborgs stadsdelar, så att vid sekelskiftet 1800/1900 fanns ett 25-tal skolbyggnader.

I Göteborg har funnits ett antal *enskilda skolor*, som var föregångare till och senare verkade vid sidan av Göteborgs folkskolor. Artikeln härintill är hämtad från ett kapitel i jubileumsskriften '*Göteborgs Folkskolor 1858-1958*' av *Olof Emanuel Olsson*, utgiven i Göteborg 1958 och skriven på uppdrag av Göteborgs Allmänna Skolstyrelse, som hade startat 100 år tidigare som en Folkskolestyrelse.

De i jubileumsskriften nämnda enskilda skolorna stod också under Folkskolestyrelsens inseende. Med utgången av 1955 försvann den gamla benämningen folkskolestyrelse. Men då Göteborgs Allmänna Skolstyrelse från den 1 juli 1958 övertog ansvaret för praktiskt taget *hela stadens skolväsen*, kan man tala om en avslutad sekel-lång verksamhet.

Riksdagen 1962 beslutade om den 9-åriga *grundskolan*, vilken ersatte folkskolan, fortsättningsskolan, realskolan och de kommunala flickskolorna. Med 1989 års utgång avvecklades Göteborgs Allmänna Skolstyrelse. De nyinrättade *Stadsdelsnämnderna* blev huvudman för grundskolan.

Från 1990 administrerar *Utbildningsnämnden* Gymnasieskolan och Vuxenundervisningen. *Gymnasieskolan* har undergått reformer under perioderna 1964-71 och 1981-91. År 1991 fattade riksdagen beslut om en mera genomgripande förändring av studievägarna från linjer och kurser till s.k. *program*. Reformen var helt genomförd vid början av läsåret 1995/96.

Vid sidan av de kommunala skolorna finns s.k. *friskolor*. Tillstånd att anordna en friskola beviljas av Statens skolverk.

Göteborgs folkskolor har sitt arkiv i Region- och Stadsarkivet i Göteborg.

De i vidstående artikel uppräknade tidiga skolornas arkiv förvaras dels i Region- och Stadsarkivet, RSG, dels i Göteborgs Landsarkiv, GLA. - *Se noter.* -

Andra enskilda och allmänna skolor har under åren tillkommit, där arkiven t.ex. kan innehålla lärar- och elevmatriklar, intressanta för släktforskaren.

Tidiga skolor, vars handlingar finns i Landsarkivet i Göteborg, GLA, är:

Chalmerska slöjdskolan (1829-), Navigationsskolan (1842-), Majornas högre allmänna läroverk (1862-), Vasa högre allm. läroverk (1887-1989) och Östra realskolan (1902-1969).

Stadsarkivet, RSG, förvarar handlingar från bl.a.:

Göteborgs högre samskola (1901-), Göteborgs skolköksseminarium (1904-1961), Maria Nordenfelts högre handarbetsseminarium (1907-1961), Göteborgs praktiska kommunala realskola (1912-1966, tidigare namn Göteborgs praktiska mellanskolor) och Burgårdens samrealskola / samläroverk (1925-1966, tidigare namn Göteborgs kommunala mellanskola).

Denna *inledning* samt kompletterande *noter* på sid.25 är skrivna av oss för att föra fram jubileumsskriftens från 1958 redogörelse till nutid.

Roy Liljeborg, Joel Holger

# Något om läroverk och enskilda skolor i Göteborg

av Olof Emanuel Olsson

## Läroverket

General-Stads-Rådet, som magistraten vid tiden för Göteborgs grundläggning kallades, erhöll redan 1624 av Kungl. Maj:t en erinran om att inrätta en s.k. trivialskola. Medel synes emellertid ha saknats för att kunna efterkomma Kungl. Maj:t önskan, ty först sedan konungen anvisat en viss andel av uppörden vid stora sjötullen, inrättades en sådan skola. Det skedde 1630. Senare - sannolikt 1647 - tillkom ett gymnasium. *Gymnasiet* och *trivialskolan* hade var för sig en rätt självständig ställning, tills de 1850 sammanslogs till ett gemensamt läroverk, *Göteborgs elementarläroverk*. Vid folkskolestadgans tillkomst var såväl trivialskolan som gymnasiet enbart avsedda för den klassiska bildningen. Så småningom måste det praktiska livets krav tillgodoses och då fick realämnen plats på schemat. År 1862 avskildes reallinjen nästan helt och hållet från latinlinjen och läroverket kom egentligen att utgöra två läroverk. År 1882 borttogs reallinjen och ett särskilt realläroverk tillkom, varvid Göteborgs elementarläroverk fick namnet *Göteborgs latinläroverk*. År 1939 fick läroverket åter en realinje och namnet ändrades till *Hvitfeldtska högre allmänna läroverket*.

Både trivialskolan och gymnasiet hade från starten sina lokaler i samma byggnad, belägen på nuvarande domkyrkoplanens sydvästra hörn. Ingången till trivialskolan var från Kungsgatan och till gymnasiet från Västra Hamngatan. Den första byggnaden var av trä. Den ersattes 1663 av en stenbyggnad, som 1721 blev svårt eldhärjad

men åter sattes i stånd. År 1823 revs den gamla läroverksbyggnaden och i avvaktan på en ny byggnad var läroverket inrymt i Ostindiska kompaniets hus vid Norra Hamngatan. Den nya läroverksbyggnaden, som togs i bruk 1826, fick inte ligga på den gamla tomten. Någon bebyggelse intill den efter branden 1802 nyuppförda domkyrkan var nämligen inte tillåten. Den nya läroverksbyggnaden låg vid hörnet av Västra Hamngatan och Vallgatan intill biskopshuset. Denna byggnad blev snart för trång och 1862 invigdes den nya byggnaden vid Hvitfeldtsplatsen, den byggnad där Göteborgs allmänna skolstyrelse nu (1958) har sina lokaler för folkskolans centrala förvaltning. 1919 flyttade det anrika gamla läroverket till läroverksbyggnaden söder om Vasakyrkan.

I folkmun gick det gamla läroverket i äldre tider inte sällan under benämningen "*Svenska skolan*", till skillnad från den skola, varom något nu skall nämnas. 1)

## Tyska skolan

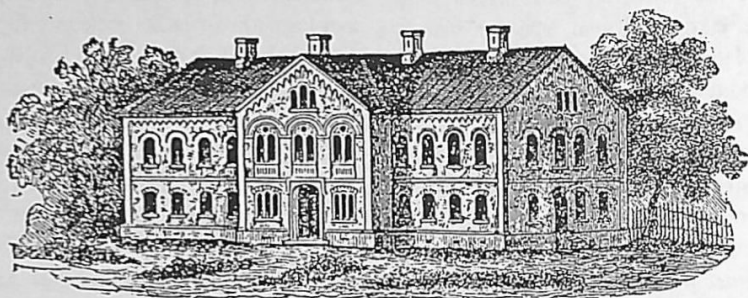
tillkom 1625, således strax efter stadens grundläggning. Tyskar och holländare bildade ett stark inslag i stadens första befolkning och tyskarna fick tidigt rätt att bilda egen församling och inrätta egen skola. Under sina första 200 år hade denna skola i mycket karaktär av läroverk. Förutom vanliga skolämnen lästes där tyska, franska, engelska och, av den för skolan gällande skolordningen att döma, även latin. Föreståndaren kallades rektor och var i regel

präst. Hans närmaste man, även han ibland präst, kallades apologist. De förestod var sin klass, rektorsklassen och apologistklassen. Varje klass bestod av 11 icke betalande elever och ett antal betalande, s.k. privatister. Dessa skulle främst tillhöra den egna församlingen, men om antalet anmälningar var för litet från denna, kunde också privatister från annan församling mottagas. Privatisternas avgift var avsedd att upp-

ningtorget. Dess lokaler hade blivit lediga när fattigvårdsinrättningen vid Gibraltar 1888 togs i bruk. 2)

### *Göteborgs stads barnhus*

Gustav II Adolf hade 1624 i "Constitution mot Tiggiare och tijdziuffvar" framhållit betydelsen av att barnhus upprättades i städerna. I Göteborg dröjde det emellertid till 1737, innan stadens barnhus kom till. Trol-



*Stadens barnhus vid Stampgatan. Utseendet 1857.*

hjälpa lärarnas blygsamma inkomster.

År 1841 nedlades rektorsklassen och 1850 apologistklassen. För att effektuera folkskolestadgans krav inrättade tyska församlingen 1844 en *folkskola* i Tyska skolans lokaler och denna blev Göteborgs första församlingsskola. Att den mera läroverksbetonade skolan nedlades torde ha berott på dels att elementarläroverket tog hand om allt fler av eleverna och dels att lokalutrymmena behövdes för den påbjudna folkskolan. Folkskolestyrelsen övertog vid sin tillkomst den av tyska församlingen inrättade skolan och utnyttjade lokalerna till 1889, då skoltomten behövdes för Kristine församlingshem. Den gamla skolan revs och barnen överflyttades till lokaler i Nya Arbets- och Försörjningshuset vid Drott-

gen var det biskop **JACOB BENZELIUS**, som satte igång en insamling bland stadens invånare för åstadkommande av ett barnhus. Insamlingen gick så bra, att man samma år "kunde i barnhuset intaga samt med föda, kläder och undervisning förse 17 fattiga i synnerhet fader- och moderlösa gossar och flickor från 6 till 13 års ålder". Av reglementet för barnhuset får vi reda på att "informatorns" (föreståndarens) förnämsta göromål är att lära barnen läsa samt flitigt undervisa dem i deras kristendomsstycken. Dessutom skall han låta dem skriva och räkna. Skulle han bland gossarna upptäcka något "quickt snille", bör han inte underlåta att handleda denne i de vetenskaper, som kan passa hans ålder och utveckling. "Barnhus-Modren" (husmor) ålåg att flitigt vänja flickorna vid "hus-slögden" och så-

dana sysslor som att koka, tvätta, baka, brygga, sy vitsöm, sticka strumpor, spinna ull och linnegarn m.m.

Barnen fick stanna på barnhuset tills gossarna var 14 år och flickorna 15. De kunde få lämna inrättningen tidigare, om lämplig anställning kunde beredas dem.

Barnhuset var från 1857 beläget på Stampgatan intill nuvarande (1958) Pripps bryggeri. Detta övertog byggnaden 1924 och barnhuset flyttade till Bö herrgård. I samband med denna förflyttning nedlades undervisningen vid barnhuset, varefter de intagna barnen undervisades i folkskolan. År 1940 nedlades hela verksamheten. — 3)

### *Willinska skolan*

Stadens fattighus upprättades på Stampen år 1726. I närheten uppfördes något senare den s.k. Fattighuskyrkan, i våra dagar benämnd Mariakyrkan. Vid denna kyrka anställdes år 1765 pastorn och magistern JOHANNES WILLIN. Han var född i Kärralund i Örgryte, där fadern var torpare under denna egendom. Willin ägnade sig först åt medicinska studier med slog om, studerade teologi och tog magistergrad i Greifswald. Under sin studietid försörjde han sig tidtals som informator, vilket gav honom försänkningar i kretsar, som längre fram stödde honom i hans verksamhet. År 1760 blev han rektor för Tyska skolan. Han var "outröttlig och vann barnens kärlek".

Som prästman vid Fattighuskyrkan kom Willin i kontakt med både gamla och unga. Bland de gamla var många, som aldrig lärt sig att läsa. Inte sällan beklagade de sig däröver. Barnen tillbringade mycken tid på gatan, och bettleriet var utbredd. Willin beslöt att för barnen grunda en skola. Själv hade han en barnrik familj och inte mycket medel att avvara, men då han var högt

skattad som predikant av både höga och låga, värdade han inte förgäves om medel till sin skola. En av hans forna lärjungar från informatorstiden, PETER P. EKMAN, var ett alldeles särskilt gott stöd för honom. Skolan startades 1767.

Redan 1772 borttrycktes Willin. Han var då endast 40 år. Tack vare hans förmögn och för skolan varmt intresserade vänner fortsatte emellertid skolans verksamhet. År 1775 kunde den flytta in i eget hus, beläget på den plats där den Willinska skolhusbyggnaden ännu (1958) står. Sedan det av trä uppförda huset 1830 hade brunnit ned, uppfördes ett skolhus av sten, som efter viss ombyggnad ännu (1958) står kvar. På grund av ett alltjämt växande barnantal blev så småningom utrymmet otillräckligt. Då en hel del av barnen var från Haga och däromkring liggande områden, beslöt skolans styrelse att i Haga uppföra en skolbyggnad. Denna stod färdig 1817 och blev kallad *Willinska skolans annex*.

Även detta hus blev otillräckligt, och 1827 försågs det med en tillbyggnad i form av en stor lärosal för växelundervisning, enär Willinska skolan från 1820 i icke obetydlig omfattning övergått till växelundervisnings-metoden. I nutida mått var salen 19,8 x 8,6 x 4,2 m. Tillbyggnaden försågs senare med en andra våning, och den stora salen uppdelades i två lärosalar. För att få plats för ett nytt skolhus rev man 1897 den gamla träbyggnaden från 1817, men huset från 1827 kvarstår ännu och ingår i Östra Hagaskolan, Skolgatan 22. Willinska skolan hade 1827 i moderskolan på Stampen och i annexbyggnaden i Haga sammanlagt 611 elever.

Under koleraåret 1834 dog många barn och andra måste på grund av föräldrarnas fränfalle utackorderas på landet. Elevantalet



*Willinska skolan vid Stampgatan, uppförd 1835*

nedgick till 268. Annexbyggnaden i Haga blev överflödig. Sedan den en tid varit ut-tyrd såldes den 1845 till Domkyrkoförsamlingen, som på grund av 1842 års folkskolestadga - en övergångstid på 5 år var i stadgan medgiven - börjat se sig om efter en lämplig lokal för den folkskola som måste startas.

Willinska skolan hörde till den typ av skolor, som i vårt land gick under benämningen *fattigfriskolor*. Styrelsen bestod av fyra ledamöter, som kallades föreståndare, och den egentlige skolföreståndaren kallades inspektor och var förste lärare vid skolan. Uppdraget som inspektor var ända till 1841 förenat med predikantbefattningen vid fattighuset. Till 1856 innehades denna syssla av präster. Då tillträdde folkskolläraren JOHAN JAKOBSSON HOLMBERG befattningen. Denne J.J. Holmberg var en inom den pedagogiska världen mycket känd man. Han utgav 1853 en skolhistorik, "Grunddragen av Svenska folkundervis-

ningens historia", och vid Willinska skolans sekelfest 1867 en minnesskrift över skolans tidigare öden. Han var också den drivande kraften i Göteborgs skollärareförening, som under åren 1864-69 utgav en skoltidning för hela riket, kallad "Skolvännen". Holmberg efterträddes 1893 av folkskolläraren JOHANNES FRÖBERG. Denne pensionerades 1923 och som efterträdare kom fil.kand. THORSTEN THORSELL, som innehade sin befattning till utgången av 1945.

Willinska skolan var från starten till 1886 att betrakta som en vanlig *folkskola*. Tillvaron av denna skola innebar för Göteborgs allmänna folkskolestyrelse en stor hjälp under de första decennierna av dess tillvaro, särskilt med tanke på den många gånger så svårlösta lokalfrågan. År 1886 omvandlades skolan till ett *internat* för ett trettiotal välartade gossar i åldern 12-15 år. Folkskolestyrelsen övertog då omsorgen om de övriga barnens undervisning, och då vid omläggningen en hel del lokaler ej be-

hövde utnyttjas av Willinska skolan, förhyrdes de av folkskolestyrelsen. Först vid Odinsskolans tillkomst 1919 behövdes ej längre dessa lokaler.

När Willinska skolan 1886 nedlade sin folkskoleundervisning, kunde den se tillbaka på ett omfattande och välsignelsebringande arbete. Inte mindre än 10.542 barn från olika göteborgsförsamlingar hade under åren 1767-1886 erhållit kostnadsfri undervisning. I viss omfattning hade även bespising anordnats när förhållandena så krävde och medlen tillät.

Lokalerna i den gamla Willinska skolhusbyggnaden blev med åren allt mindre lämpliga för sitt ändamål, varför *internatet* år 1925 flyttade till Ellesbo på Hisingen. Här bjöds mera tidsenliga lokaler och en vackrare och friskare omgivning. Men tidsförhållandena ändrades alltmera. Den höjda levnadsstandarden gjorde att allt färre barn behövde intagas på internatet, och det sjunkande penningvärdet gjorde avkastningen av fondmedlen otillräcklig för bedrivande av verksamheten. Därför nedlades denna 1945. — 4)

### *Majornas fattigfriskola*

Visserligen införlivades Majorna med Göteborg först 1868, men när den då 10-åriga allmänna folkskolestyrelsen därvid hade att ta hand om också detta områdes folkskoleväsen, kan det var motiverat att omnämna

Majornas mest kända skola i gamla tider.

Majornas fattigfriskola tillkom 1793. Medel till skolan anskaffades genom pastor **MAGNUS ROEMPKE**, som "obligerade några vissa kristmilda människor att teckna sina namn till en viss årlig subskription", vilken var avsedd att utgöra lön till en man "som ville och kunde antaga sig informationen och barnens undervisning". Direktör Holterman tecknade 100 rdr, en fattig piga i Örgryte 16 skilling, sprutlaget nr 5 från den sist timade eldsvådan 2 rdr 12 skilling osv.

Liksom Willinska skolan hade Majornas fattigfriskola en styrelse på fyra personer, de s.k. föreståndarna. Till en början var det en lärare, senare två, och undervisningen bedrevs efter samma linjer som i Willinska skolan.

I början förde skolan en ambulerande tillvaro och man vet ej med säkerhet var den

under olika perioder var inrymd. År 1821 fick den en egen byggnad på Majberget. Tre år senare antändes skolhuset av blixten och brann ner. En ny byggnad uppfördes och den var belägen på den tomt vid Stigbergs-torget, där biografen Kaparen nu (1958) ligger. Skolhuset togs i bruk 1827 och beskrevs på sin tid som "ett av de vackraste i stiftet". Det gick i regel under namnet "*Carlgrenska skolhuset*" efter pastor **CARL CARLGREN**, som var skolans lärare 1833-49. Efter hand som barnantalet växte blev det allt svårare att upprätthålla den



*Magnus Roempke d.y. 1756-1828*



"Carlsgrenska skolan" från Allmänna Vägen. Invigd 1827. Foto: Axel W Olsson, 1915

omedelbara undervisningen, varför man 1821 övergick till växelundervisningsmetoden.

När folkskolestyrelsen 1868 övertog skolväsendet i Majorna, införlivades "Carlsgrenska skolhuset" med styrelsens lokaltillgångar och utnyttjades t.o.m. läsåret 1894/95. - På skolhusets vind slumrade emellertid åtskilliga handlingar och inventarier från den gamla växelundervisningens tid. När stadens 300-årsjubileum nalkades blev det i början av 1920-talet ett ivrigt sökande efter gamla skolföremål och skolhandlingar, ty vid jubileet skulle ju också skolans historia skildras och som en del av den stora utställningen åskådliggöras. Den i arbetet för skolutställningen mycket verksamme läraren ELOF LINDÄLV styrde då bl.a. stegen till "Carlsgrenska skolhusets" vind och fann där åtskilligt av värde. Det gamla skolhuset hade gjort skolan ännu en tjänst.

— 5)

### *Örgryte fattigfriskola*

Örgryte införlivades med Göteborg 1922. Även i Örgryte fanns på sin tid en fattigfriskola, som också den troligen inrättades i slutet av 1700-talet. Enskildas intresse möjliggjorde också denna skolas tillkomst. Under skolans tidigare tillvaro undervisades barnen direkt av läraren och enligt göteborgshistorikern P.A. GRANBERG ansågs barnantalet ej böra överstiga 30. Stigande barnantal och bristen på medel medförde emellertid, att även denna skola övergick till växelundervisningsmetoden 1830. Denna undervisningsmetod höll sig kvar, tills statsmakterna ett trettiotal år senare påbjöd andra och mera effektiva former för undervisningen. Skolbyggnaden, som var belägen vid Örgryte gamla kyrka, blev med åren allt mindre lämplig för sitt ändamål, och när Västkustbanan skulle framdragas låg byggnaden i vägen och revs. —

### *Prins Oskars skola*

Göteborg var ju från sina tidigaste år en garnisonsstad. Soldaterna var värvade och hade inte sällan hustru och barn. Soldatens inkomst var liten och hustrun måste ofta genom arbete utom hemmet söka bidra till familjens uppehälle. Barnen blev därvid i alltför stor utsträckning lämnade vind för våg. Behovet av en skola för soldatbarnen gjorde sig därför starkt gällande och 1810 kom en sådan till stånd. Medel anskaffades genom att officerare och andra vid regementet tillsköt något av sin lön. Rätt snart kom också medel från annat håll. Bl.a. fick man ett årligt anslag från Artilleriregementenas barnkassa i Stockholm. Då fästningsverken raserades ställdes en del av den ledigblivna marken till skolans förfogande, och genom senare försäljning av tomter tillfördes skolan 14.000 rdr. Efter anhållan fick man Karl XIV Johans "nådiga" tillstånd att efter kronprinsen kalla skolan *Prins Oskars skola*.

I början var skolan inrymd i ett par rum i den 1793-98 uppförda kasernbyggnaden vid Kungsgatan, men fick 1824 egen byggnad vid Kaserntorget. I spetsen för skolan stod en direktions och inom denna var regementets överstelöjtnant ordförande.

Varje söndag samlades eleverna i sina klassrum och avtågade under lärarnas ledning till Garnisonskyrkan, som var inrymd i Kronhuset. I kyrkan hade de sin särskilda plats. Barnen uppträdde i uniformer bestående av kängor, vita pantalonger, blå jacka - kragen kantad med gult - och blå mössa med kompaniets märke. Uniformerna skänktes av respektive kompanichefer.

Undervisningen omfattade vanliga skolämnen och meddelades i början av skolans tillvaro direkt av lärarna. År 1820 övergick

man också i denna skola till växelundervisningsmetoden. När folkskolestyrelsen 1858 började sin verksamhet tog den hand om undervisningen i Prins Oskars skola, som därmed upphörde att vara regementsskola. I detta sammanhang slopades växelundervisningen. Lokalerna i skolhuset förhyrdes av folkskolestyrelsen och utnyttjades för folkskolorna till 1870. Sedan användes byggnaden för olika ändamål, tills Svenska frälsningsarmén 1919 förvärvade den. Huset blev emellertid alltmer fallfärdigt, och 1953 lät Frälsningsarmén riva byggnaden, som ersattes med en ny innehållande gudstjänstlokaler mm.

### *Fattigförsörjningens uppfostringsanstalt*

Redan 1816 fanns i Östra Haga en av fattigvårdsstyrelsen inrättad uppfostringsanstalt, som denna styrelse skötte, och där barn utan tillräckligt föräldraskydd upptogs och erhöll undervisning och uppfostran. Den dagliga undervisningen omfattade 2 timmar, varpå följde ett växlande antal timmar för kroppsarbete. I regementet för anstalten sägs bl.a. följande: "Så mycket möjligt vara kan, bör man undvika giva barnen anledning att anse för tvång de förrättningar man giver dem, utan allt, vartill de i första början skola vänjas, bör tillställas som ett lekande tidsfördriv."

Är inte denna passus liksom hämtad ur våra dagars pedagogiska anvisningar? —

Anstalten var avsedd för barn, som var intagna på fattigvården. Skolan upphörde 1904, och efter denna tid undervisades de intagna barnen i folkskolorna. Alltsedan sin tillkomst utövade dock folkskolestyrelsen tillsyn över undervisningen inom fattigvårdsinrättningen. —

□ □ □

### *Praktiska hushållsskolan för flickor*

I folkskolestyrelsens årsberättelse för år 1865 erinrar skolinspektör Wallin om *Praktiska hushållsskolan*, som i november månad detta år trätt i verksamhet. Inspektören nämner, att det var "bristen på goda och tjänliga ämnen för pigtjänster inom familjerna", som drivit fram denna skola, vilket enligt Wallin var den första i sitt slag i vårt land. "Flickorna få vid inrättningen kvarstanna omkring 2 år, tills de kunna anses mogna att, med goda insikter och färdigheter uti de till en tjänarinns kall hörande sysselsättningar, utgå i livet för att verka i sitt anspråkslösa kall." Man kan säga att Praktiska hushållsskolan blev en av de första praktiska påbyggnaderna på folkskolan och länge fanns det ett nära samband mellan denna skola och folkskolorna. I början rekryterades skolan så gott som helt av elever från folkskolan och folkskolestyrelsen utsåg medlemmarna i den "direktion av damer och herrar", som hade att vaka över skolans verksamhet. Även revisorerna utsågs av folkskolestyrelsen, vars medlemmar S.A.HEDLUND och E.G.LINDSTRÖM tagit initiativet till skolan. Hedlund var i många år medlem av skolans direktion. Det nära sambandet mellan denna skola och folkskolestyrelsen markeras också av att revisionsberättelserna rörande skolans förvaltning intogs i folkskolestyrelsens årsberättelse f.o.m. 1867 t.o.m. 1909. Skolan var först förlagd i en fastighet vid Fisktorget, men flyttade 1875 in i den byggnad vid Haga Kyrkogata, där verksamheten ännu (1958) pågår. Den första föreståndarinnan var mamsell AMALIA ARFVIDSON, som i ca 33 år verkade i skolan. 6)

□ □ □

Med undantag för läroverket, och kanske i viss mån för Tyska skolan under dess tidigare skede, var de hittills nämnda skolorna också avsedda för barn i sådana ekonomiska förhållanden, att de utan dessa skolor säkerligen kommit att sakna undervisning. Men även för barn, som levde under något gynnsammare ekonomiska villkor, fanns skolor, och för några av dessa skall nu en kortfattat redogörelse lämnas.



S.A. (Sven Adolf) Hedlund, 1821-1900

### *Evangeliska brödräfsamlingens skola*

Evangeliska brödräfsamlingen var en herrnhutisk församling, som grundades i Göteborg på 1780-talet. Denna religiösa riktning har fått sitt namn efter köpingen Herrnhut i Sachsen. Till herrnhutarna hörde JOHANNES WILLIN och flera av Willinska skolans förnämsta gynnare. Församlingen, som hade en egen byggnad i hörnet av Kungsgatan 45 och Korsgatan, grundade

där 1787 den s.k. "*Societetsskolan i Göteborg för Söner och Döttrar*". Den hade stort anseende och utvidgades 1814 med en flickpension. En viktig detalj i flickornas undervisning var sömnad av olika slag. För pojkarna betonades det, att skolan icke var en lämplig förberedelse för klassiska studier, då man inskränkte sig till att meddela kunskaper i levande språk och i sådant, som kunde vara till allmän nytta. Examen hölls höst och vår. "Till den med Sönerna inbjudas deras resp. Fäder och till den med Döttrarna likaså deras aktningvärda Mödrar." Skolan anses ha upphört 1859. 7)

### *Göthildaskolan*

— 8)

□ □ □

Under 1800-talet tillkom en hel rad privata flickskolor i Göteborg. Anledningen var framför allt, att de allmänna läroverken inte stod öppna för flickor. Att hålla egen informator eller guvernant mäktade borgarna i regel inte, och kravet på en viss boklig bildning för kvinnan gjorde sig alltmer gällande. Frågan löstes då genom att privatskolor inrättades.

### *Fruntimmersföreningens flickskola*

tillkom 1815. Den första föreståndarinnan var THRINA LYSELL, och efter henne kallades skolan ofta i gamla tider *Lysellska skolan*. Skolans undervisningsprogram var till en början blygsamt: de första begreppen i kristendom samt någon övning i att läsa, skriva och räkna. 1819 utfärdades stadgar för skolan. Elevernas antal ökades efter hand, likaså lärarpersonalen och kurserna. I början hade skolan att uteslutande lita till enskild offervillighet men fick så små-

ningom allmänna anslag. Från 1913 hade skolan rätt att meddela normalskolekompetens, vilken närmast är att jämföra med den som realexamen ger.

År 1938 beslöt stadsfullmäktige att Fruntimmersföreningens skola jämte några andra privatskolor skulle kommunaliseras och bilda en skola. Dess namn blev *Vasa kommunala flickskola*. — 9), 16)



*Jonas Kjellberg, 1752-1832*

### *Stiftelsen Kjellbergska flickskolan*

tillkom genom en donation av grosshandlaren JONAS KJELLBERG. Han visade stort intresse för folkbildning i allmänhet och särskilt var han intresserad av att borgerskapets döttrar skulle få en passande utbildning. Skolan tillkom 1835. Efter hand utvecklades den till en s.k. högre flickskola, som från 1910 meddelade normalskolekompetens. Den påbyggdes med ett högre lärarinneseminarium för utbildning av ämneslä-

rare på realskolestadiet.

Stadsfullmäktige beslöt 1943 att kommunalisera skolan, som nu (1958) går under namnet *Kjellbergska kommunala flickskolan*. Det högre lärarinneseminariet var vid kommunaliseringen redan nedlagt. 10)

### *Mathilda Halls skola*

fick sitt namn efter sin grundläggare och första föreståndarinna. Den startade 1857. I början var det endast ett fåtal flickor, som åtnjöt undervisning i skolan, men då elevantalet alltjämt ökades, måste skolan gång efter annan se sig om efter bättre utrymme. Den flyttade 1886 in i egen byggnad vid Karl Gustavsgatan intill Betlehemskyrkan. Här verkade den tills den 1938 upphörde. Den tillhörde den grupp av privatskolor, som sammanslogs till *Vasa kommunala flickskola*. — 11), 16)

### *Majornas elementarläroverk för flickor*

År 1865 hölls i Majorna ett möte med personer, som var intresserade av att bilda en flickskola i detta område. Skolan kom till stånd. Den kallades i början *Familjeföreningens flickskola* och började sin verksamhet hösten 1866. Så småningom utvecklades den till en åttaklassig elementarskola med en förberedande avdelning, där även pojkar intogs för att beredas för inträde vid läroverk. Hösten 1936 kommunaliserades skolan och bär nu (1958) namnet *Majornas kommunala flickskola*. Skolan har (1958) egen byggnad vid Karl Johansgatan. 12)

### *Privata elementarläroverket för flickor*

tillkom år 1866 och övertogs 1893 av frökarna HELMA KLEBERG och GUNILLA WI-

GERT, och efter den senare fick skolan då namnet *Gunilla Wigerts flickskola*. Den övertogs 1917 av ett aktiebolag och kallades *Göteborgs lyceum för flickor*, vilken skola liksom ett par tidigare nämnda genom stadsfullmäktiges beslut 1938 ingick i *Vasa kommunala flickskola*. 16)

### *Stiftelsen Göteborgs nya elementarläroverk för flickor*

började år 1867 sin verksamhet. Efter en tid



*Mathilda Hall, 1833-1894*

inköptes en villaegendom vid Nya Allén och inreddes för skolbruk. För Alléns reglering måste denna byggnad återgå till staden 1888. Stadsfullmäktige sålde då till skolan en tomt vid Viktoriagatan. Där uppfördes en skolbyggnad, som togs i bruk 1890. Skolan kommunaliserades 1946 och namnet är nu (1958) *Göteborgs nya elementarläroverk, kommunal flickskola*. 13)

### *Sigrid Rudebecks skola*

grundades 1869 av fröken SIGRID RUDEBECK, som också under många år var skolans föreståndarinna. Säkerligen var denna skola en av de första i vårt land, som bland skolans ämnen upptog huslig ekonomi och kvinnlig träslöjd. Undervisning i dessa ämnen meddelades redan 1887. Sedan 1875 har skolan varit förlagd till Bellmansgatan, där lokalerna efter hand moderniserats. Genom inköp av angränsande fastigheter har lokalutrymmet utökats. Ingen av Göteborgs privatskolor utvecklades så som Sigrid Rudebecks skola. Den bestod under åtskilliga år av en treårig förberedande avdelning för gossar och flickor, en åttaårig flickskola och en sjuårig realskola, som förde fram till realexamen. 1903 utökades skolan med ett gymnasium, som 1907 fick rätt att anställa studentexamen, och 1909 inrättades *Göteborgs kvinnliga folkskoleseminarium* med ANNA BORGSTRÖM som föreståndarinna. Seminariet upphörde med utgången av läsåret 1926/27, vid vilken tid examinationen av folkskollärarinnor behövde inskränkas.

År 1945 beslutade stadsfullmäktige att kommunalisera skolan, dock ej gymnasiet. Skolan kallas nu (1958) *Sigrid Rudebecks skola, kommunal flickskola*. Gymnasiet går under namnet *Göteborgs gymnasium för flickor* och förvaltas av det aktiebolag, som 1904 övertog hela skolan och dess fastigheter. — 14)

### *Masthuggets elementarläroverk för flickor*

grundades år 1884 i Masthugget. Skolan övertogs redan 1887 av fröken HILDA BERG. När den 1895 flyttade till en annan stadsdel, ändrades namnet till *Privata elementarskolan för flickor*. Inte sällan gick

den dock under namnet *Hilda Bergs skola*. Ett aktiebolag övertog skolan 1914 och den fick då namnet *Vasa flickskola*.

Även denna skola ingick i den sammanslagning av flickskolor, som stadsfullmäktige beslutade 1938, och den kom då, ehuru yngst, att ge namn åt sammanslutningen: *Vasa kommunala flickskola*. 16)

□□□



Sigrid Rudebeck, 1831-1923

Innan redogörelsen för privatskolorna avslutas, bör ett par enbart för gossar avsedda privatskolor nämnas.

### *Realgymnasium eller Schillerska skolan*

inrättades 1844-45 av magistrarna ADOLF TÖRNSTEN, stadskateketen J.A. GREVILLIUS och magistern C.J. MEIJERBERG. Den var

avsedd för ynglingar, som skulle ägna sig åt praktisk verksamhet och den ville ge dessa dels kunskaper för deras blivande yrke och dels en allmän humanistisk bildning. I början hade skolan sin lokal vid Köpmansgatan, men kunde 1866 flytta in i en för skolan uppförd egen byggnad vid Kungsportsavenyn. Denna byggnad går numera (1958) under namnet Gamla högskolan, emedan den en tid hyste Göteborgs högskola, som började sin verksamhet 1891, några år efter det att Realgymnasium blivit nedlagd. Sedan stiftarna av Realgymnasium av olika anledningar lämnat verksamheten vid skolan, övertog fil.mag. A.L. SCHILLER skötseln av den och efter honom kallades den sedan ofta *Schillerska skolan*. Han förestod den under ca 25 år. Skolan upphörde i mitten på 1880-talet. Staden inlöste skolbyggnaden och pensionerade skolans före-

ståndare. 15)

### *Meijerbergska skolan*

C.J. MEIJERBERG lämnade Realgymnasium 1845 och inrättade en egen privatskola, som gick under namnet *Meijerbergska skolan*. Den var belägen i huset nr 70 vid Drottninggatan, men flyttade sedan till Köpmansgatan 5. Under 18 år förestod Meijerberg skolan. Han blev 1863 folkskoleinspektör i Stockholm och utförde där ett storartat nydaningsarbete i stil med det, som något senare av folkskoleinspektör AMBROSIUS utfördes i Göteborg. Åren 1858-61 var Meijerberg medlem av Göteborgs allmänna folkskolestyrelse, och när staten 1861 tillsatte de första folkskoleinspektörerna, blev han den förste inom Göteborgs och Bohus län.

□ □ □

*För ett Vackrare Hem ,  
besök  
vårt Konstgalleri och Glasgalleri*

GALLERI SCANDINAVIA

*Galleri Scandinavia  
Berzeliigatan 14, Göteborg  
Tel. 031 - 16 93 01*



*Glas Art Scandinavia AB  
Södra Vägen 12, Göteborg  
Tel. 031 - 18 72 80*

*Familjen Lindblom*



*Kjöllbergsskolan flickskolans kollegium på utfärd till Kungälv 1926*

---

## **Noter** sammanställda av Roy Liljenberg och Joel Holger

- 1) **Läroverket**  
Hvitfeldtska högre allmänna läroverk fick sitt namn 1939 efter Margaretha Hvitfeldt, som 1684 hade gjort en donation för undervisning "till gossar i Bohuslän". Hvitfeldtska är idag en kommunal gymnasieskola. Göteborgs Handelsinstitut (granne med Hvitfeldtska) har numera uppgått i Hvitfeldtska Gymnasiet. Arkiv GLA.  
**Gamla latinare årsbok, åren 1948-1989, finns till salu hos G R S !**  
**Pris 15.- kr/st.**
- 2) **Tyska skolan**  
Tyska skolan låg i hörnet Köpmansgatan/Tyggårdsgatan.
- 3) **Göteborg stads barnhus**  
Byggnaden vid Stampgatan 20 tillbyggdes västerut år 1892 (i samma stil som den äldre delen) och inrymmer idag kontorslokaler.
- 4) **Willinska skolan**  
Växelundervisning, även benämnd Lancastermetoden (efter den engelske kväkaren Joseph Lancaster), innebar att man tog mera försigkomna elever till hjälp vid undervisningen. På så sätt kunde en lärare ensam svara för undervisningen av mer än ett hundra barn.

- Willinska fattigfriskolans byggnader på Stampen låg vid Stampgatan 32, hörnet till Folkungagatan. De revs 1972 för en ny kontorsbyggnad för polisen i 7 vån. Arkiv GLA.
- 5) **Majornas fattigfriskola**  
Carlgrenska skolhuset i Majorna revs 1938 för att på platsen uppföra biografen Kaparen. Arkiv RSG.
  - 6) **Praktiska hushållsskolan för flickor**  
Praktiska hushållsskolan bedrev alla år internatundervisning, men blev nedlagd 1972. Den gamla skolbyggnaden revs 1992 i samband med nybyggnader för Universitetet. Arkiv GLA.
  - 7) **Evangeliska brödraförsamlingens skola**  
Evangeliska Brödraförsamlingen finns kvar ännu idag i hörnhuset på Kungsgatan, vilket dock är på- och ombyggt 1910.
  - 8) **Göthildaskolan**  
Se Ulf Fridbergs artikel sid. 27.
  - 9) **Fruentimmersföreningens flickskola**  
Fruentimmersföreningens flickskola. Arkiv GLA.
  - 10) **Stiftelsen Kjellbergsskolan**  
Kjellbergsskolan kommunala flickskolan låg i hörnet S.Vägen/Kristinelundsgatan och nedlades 1962. Arkiv GLA.  
Den vackra skolbyggnaden är nu borta till förmån för ett stort parkeringshus. Flickläroverket vid Näckrosdammen (byggt 1936) övertog 1966 namnet Kjellbergsskolan gymnasiet och byggnaden ingår sedan 1992 i Universitetets Artisten.
  - 11) **Mathilda Halls skola**  
Mathilda Halls skola. Arkiv GLA.
  - 12) **Majornas elementarläroverk för flickor**  
Majornas kommunala flickskola var folk- och realskola fram till 1967. Arkiv GLA. Specialskolan Gatenhielmska flyttade då in. I början av 80-talet blev huset ett musik och ungdomshus, som idag leds av föreningen Musikens Hus.
  - 13) **Stiftelsen Göteborgs nya elementarläroverk för flickor**  
Göteborgs nya elementarläroverk avvecklades 1967. Arkiv RSG. Skolbyggnaden vid hörnet Viktoriagatan/Engelbrektskolan finns kvar och här har nu Tyska Skolan (friskola) lokaler. Trapphuset är känt för sina väggmålningar av Carl Larsson.
  - 14) **Sigrid Rudebecks skola**  
Sigrid Rudebecks skola upphörde som kommunal flickskola 1967 liksom stadens övriga flickskolor, men gymnasiet har fortsatt att utvecklas, nu för såväl flickor som pojkar. Skolan är idag en fristående gymnasieskola och adressen Bellmansgatan som alla tidigare år. Arkiv RSG.
  - 15) **Realgymnasium eller Schillerska skolan**  
Schillerska skolan. Arkiv GLA. - Gamla högskolan låg vid nuvarande Felix Lindbergs Plats och revs 1969. Under sin sista tid inrymdes där, som gamla göteborgare kommer ihåg, Kristidsnämnden och sedan Bostadsförmedlingen. Vasa Högre Allmänna Läroverk vid Engelbrektskolan övertog namnet Schillerska gymnasiet.

## 16) *Vasa kommunala flickskola*

Vasa kommunala flickskola hade först lokaler vid Chalmersgatan 7 och Karl Gustavsgatan 8-10. Den startade 1938 med inte mindre än 620 elever. Efter långdragna förhandlingar kunde en nyuppförd skola vid Skånegatan invigas 1951 med över 800 elever. Vasa kommunala flickskola upphörde emellertid redan 1965. Arkiv RSG. Själva byggnaden ingår idag i Burgårdens Utbildningscentrum.

---

## Litteratur

- ▣ Ohlander, Joh. : *Göteborgs Folkskoleväsen i gamla dagar och i våra*. Göteborg 1923.
- ▣ *Göteborgs kommunala mellanskola - Burgårdens samläroverk, fyra decennier 1925-1965*. Göteborg 1965.
- ▣ Särnqvist, Orvar: *Göteborgs praktiska kommunala realskola*. Göteborg 1966.
- ▣ Hedin, Edit: *Göteborgs flickskolor*. Stockholm 1967
- ▣ Lindälv, Elof: *Om fynden på vinden i Majornas växelundervisningsskola*. Stockholm 1972.
- ▣ Fredriksson, Viktor o. Berg, Åke: *Göteborgs äldsta skolsällskap 150 år*. Göteborg 1975.
- ▣ Marklund, Sixten: *Skolan förr och nu, 50 år av utveckling*. Stockholm 1984.
- ▣ Göteborgs Allm. Skolstyrelse 1958-89: *Skola i omvandling*. Göteborg 1990.
- ▣ Lundh, Hans Lennart: *Ett hus med gamla traditioner* (Praktiska hushållsskolan). Göteborgs Hembygdsförbund, Göteborg Förr och Nu nr XXVI, 1996.

---

## Göthildaskolan - en återblick

av Ulf Fridberg

Året var 1812 då Göthilda Magnus f. Henriques (här ej att förväxla med sonens, Eduard Magnus, dotter med samma förnamn, gift med Pontus Fürstenberg) överlämnade den för tiden ansevärd summan av 1.333 riksdaler 16 skilling banco att på fördelaktigast sätt användas efter hennes död till, som det hette, en mild stiftelse. Dessa medel möjliggjorde upprättandet av den judiska skola i Göteborg som efter hennes bortgång 1825 skulle bära hennes namn.

Om skolans ändamål hette det "att meddela dess elever behörig undervisning i de

ämnen, som tillhöra israelitisk religiös och allmän medborgerlig bildning. Skolans lärotimmar äro i allmänhet fastställda till sju dagligen, gymnastikundervisningen däri ej inräknade".

I en verksamhetsberättelse från 1845 finner vi, att skolan det året hade tre klasser i vilka sammanlagt 29-30 gossar, varav minst 7 frielever, undervisades i religion, hebreiska, svenska, tyska, latin, matematik, svensk och allmän historia, geografi samt inte minst biblisk historia.

Den dagliga undervisningen inleddes och avslutades med bön. År 1857 hade

skolan sex lärare och styrelsen bestod av Martin Levisson, E.J.Heyman och M.S.Warburg med församlingens rabbin Carl Heinemann som hedersledamot. I den kände Göteborgs-krönikören Albert Cederblads "Göteborg" (1884) beskrevs skolan som en "läroanstalt med undervisning i vetenskapliga ämnen, konst och slöjd".

En testamentarisk donation av Göthilda Magnus dotter Rachel, Morris Jacobsons maka, ställdes 1838 under Göthildaskolans förvaltning för att kunna bli dess kvinnliga motsvarighet och "kunna meddela församlingens kvinnliga ungdom från 9 till 16 års ålder (sic!) religionsundervisning från första grunderna".

Den judiska församlingen i Göteborg räknade vid denna tid 411 själar och "*Israelitiska Församlingens Flickskola*" blev här en av de mycket tidiga flickskolorna med en till en början inte mindre än 37 elever. Något senare tillkom en till stiftelsen knuten brudgävefond, väl tilltagen och alltjämt tillgänglig.

Göthildaskolan blev, väl att märka, redan från början en dagligskola på högstadienivå och med sina frielever en tidig föregångare till den allmänna folkskola som blev lagstadgad en studiegeneration senare (1842) och i Göteborg införd först på 1850-talet. Så tidigt som 1827 hade fastigheten Vallgatan 14 (numera riven) inköpts till skollokal och arkiverade verifika-

tioner visar att "Judiska nationens skolhus 1831-32 tillbyggdes för sitt ändamål".

Skolhuset vid Östra Larmgatan invigdes högtidligen den 1 april 1855, ett halvår tidigare än den nya synagogan. Man markerade därmed traditionen att först uppföra

ett lärohus och sedan en synagoga i nämnd ordningsföljd. Efter tillkomsten av Göteborgs Högre Samskola 1901, främst initierad av makarna Otto och Charlotte Mannheimer med den besjälade och med dem judiskt besläktade Artur Bendixson som denna skolas förste rektor, blev Göthildaskolan fortsättningsvis enbart eftermiddagsskola i judisk religionskunskap fram till 1961, då den mer än hundra år gamla fastigheten revs inför uppförandet av det nu-

varande församlingshuset påföljande år, där samma slag av undervisning alltjämt meddelas av kvalificerade lärarkrafter.

En nybildad judisk dagligskola står nu inför sin start. Eventuellt kommer den att ges den gamla Göthildaskolans namn.



Göthilda Magnus, f. Henriques

#### Källor

*Göteborgs Kalender 1857*, s.115 f, 128.  
Cederblad A: "*Göteborg*", 1884, s.45, 95.  
Jacobowsky C V: "*Göteborgs Mosaiska Församling 1780-1955*", s.18, 21ff, 33ff, 43ff, 50f.

□ □ □

## *Genline - släktforskning i kyrkoböcker på Internet !*

Genline AB, som är ett privatägt företag, har utvecklat metod och teknik att scanna in kyrkboksmaterialet från rullfilmerna. Sveriges Släktforskarförbund har tecknat samarbetsavtal med Genline, vilket innebär att alla förbundsanslutna föreningars medlemmar (dvs även alla medlemmar i G R S) kan teckna rabatterat årsabbonemang till 1.995.- kr, inkl.moms, och då få tillgång till alla inmatade län. (Ej bundet till kalenderår.) En månads tillgång kostar 295.- kr. F.n. finns endast Kalmar och Östergötlands län färdiga. Under år 2002 står i tur Värmlands, Kronobergs och Göteborgs och Bohus län. Därefter Jönköpings län.

Hemsida: [www.genline.se](http://www.genline.se) , tel. 08-6003310, e-post: [info@genline.se](mailto:info@genline.se)

## *Svenska kyrkogårdar*

### *Bokanmälan*

Intresset för våra kyrkogårdar och begravningsplatser verkar sedan flera år vara i tilltagande. Den tidigare ganska magra litteraturen i detta säregna ämne har på kort tid fått flera betydande tillskott. Dit kan räknas Göran Åstrands båda handböcker **KÄNT OCH OKÄNT PÅ STOCKHOLMS KYRKOGRÄVAR** (1998) och **HÄR VILAR BERÖMDA SVENSKAR** (1999) liksom Lars Ridderstedts **EN LEVANDE KYRKOGRÄVA** (2001) som inventerar Uppsala Gamla kyrkogårds många sevärdheter. Alla tre böckerna har en klar inriktning mot det personhistoriska och genealogiska inom det synnerligen tvärvetenskapliga ämnet.

Ett något annorlunda med betydligt magistralare grepp möter man i den magnifika och bildmässigt mycket vackra överblick **MINNETS STIGAR. EN RESA BLAND SVENSKA KYRKOGRÄVAR** (2001), där tre eminenta bidragsgivare guidar oss runt om i landet. Det är fotografen Hans Hammarskiöld, som svarar för de utsökt skickliga färgbilderna, knivskarpa, konstnärliga och själfulla, tillsammans med de båda textförfattarna Anita Theorell och hennes make, akademiledamoten Per Wästberg. I deras sällskap får man resa från Sveriges nordligaste kyrkogårdar ner till skånekusten, från storstad till landsbygd.

Bortom allfärdvägarna har man även sökt upp kolera- och garnisons-, hospitals- och ödekyrkogårdar, liksom flera judiska begravningsplatser. Både inledande och avslutande kapitel har fina sammanfattningar och analyser av etnologiskt, konstvetenskapligt och landskaphistoriskt slag. Det mjuka, poetiska språket förhöjer njutningen av resällskapet. Att det under en sådan här rundresa inte kan bli fråga om en totalinventering säger sig självt.

Det ligger i sakens natur att det torde vara nästan omöjligt att göra ett sådant här stort arbete utan sakfel. De få som påträffats minskar på intet sätt helhetsintrycket av att vi med **MINNETS STIGAR** fått ett standardverk, som bör kunna påräkna ett långt liv. Vi västsvenskar hade antagligen önskat ett ur vår synpunkt något annorlunda urval av kyrkogårdar (t.ex. Örgryte Gamla), och för alla genealoger är ju ett personregister ett måste. Nu får vi nöja oss med ett ortregister och en litteraturförteckning i urval. Nyutgåvan 1993 av **GRAFSKRIFTER PÅ GÖTEBORGS STADS BEGRAFNINGSPLATSER** (1869) borde haft sin givna plats där.

Den i dubbel mening tungt vägande volymen i bastant band på 536 sidor kan varmt rekommenderas både som vinterläsning och sedan som reskamrat i bilen under färder genom det svenska sommarlandskapet.

*Bengt O.T. Sjögren*



## LANDET RUNT ur olika medlemsblad

Joel Holger redogör här kortfattat för ett urval läsvärda artiklar i andra förenings medlemsblad. Vi byter med omkr. 70 st föreningar och deras tidningar finns tillgängliga i G R S bibliotek.

### ALIR-ANOR. Forskarföreningen Alir, Söderhamn m. omnejd (Hälsingland)

Nr 4/01. Ulla Eriksson, Söderala, berättar om 'Vandringslappar', dvs lappar som gjorde årliga vandringar från sina hemfjäll till hälsingekusten för att sälja och köpa. De var tidvis illa sedda av myndigheterna. - En artikel återges från Söderhamns Tidning 1913 om en bejublad flyguppvisning av kapten Sundstedt. Den varade i hela 15 min.

### ANGRIPEN. Malmö Släktforskarförening

Nr 4/01. Johan Schöld startar en artikelserie om församlingarnas historia i Malmö kommun. Nu börjar han med Caroli, Fosie, Glostorps och Lockarp församling. - Serien om 'Skånska slott' fortsätter med Svaneholms slott (ägare: Gyllenstierna, Coyet, Rutger Maclean, Bennet, Hallenborg, C A Ehrensward. Idag inrymmer ett museum. - 'Rutger Maclean' (1742-1816), enskiftets skapare på Svaneholm, biografers särskilt. - 'Snapphanetiden, del 2'.

Nr 1/02. 'Snapphanetiden, del 3'. - 'Skånska slott'. Denna gång Christinehof och Höggestad slott (ägare: Piper).

### DISKULOGEN. Föreningen DIS

Nr 56. Dec. 01. En sammanställning utförd av Nils Marelus över alla de indelningsändringar av Svenska Kyrkans församlingar, som infördes vid det gångna årsskiftet. 260 st gamla församlingar faller bort och 28 st nya/utökade församlingar får nya namn.

### GENOS. Genealogiska Samfundet i Finland

Nr 3/01. Georg Luther, Helsingfors, utreder 'Viborgssläkten Frese'.

### HALLANDSFARARES INFORMATION.

#### Hallands Genealogiska Förening

Nr 54. Dec. 01. Inbjuder till 20-årsjubileum den 20 april. - 'Ett märkligt gammalt album' hittades i ett soprum i Sundsvall och de avporträtterades 'ättling', Love Jansson, i Halmstad, har nu albumet! - Ingemar Rosengren skriver om 'Janne Rydberg, en världsberömd hallänning' (1854-1919), atomfysiker och professor i Lund. - 'Klockarna Falck i Söndrum' av Love Jansson.

### KGF-NYTT. Kronobergs Gen. Förening

(Småland)

Nr 75. Dec. 01. 'Högahult i Nöbbele sn - en helt vanlig by?' Sedan medeltiden har byns gårdar och bybor varit i luven på varandra med kulmen under 1700-talet, dokumenterat i domböckerna, - Bertil Olsson skriver om 'En lärargärning', och avser Måns Wideen, 1806-81, i Sjösås sn. En mångkunnig man, ivrade för folkbildningen och författade ett femtiotal böcker och skrifter. - Sven-Åke Nykvist, Växjö, redogör för sin forskning om 'Författaren Vilhelm Mobergs förfäder'.

### MARK-RÖTTER. Marks Härads Släktforskarförening (Västergötland)

Nr 4/01. Rolf Ekelund berättar om 'Gården Reuterhof i Kattunga socken' samt om släkterna Lilliehöök och Reuter. - Kurt Frilén skriver om sin farfar Charles Frilén (Emil Johansson) från Fotskäl sn. Han utvandrade till USA 1885 och fortsatte 1897 till Klondike i Canada för att vaska guld. Charles hade lyckan att 1905 kunna återvända till Sverige som en välbärgad man. - Göta hovrätts arkiv beskrivs. - Marika Lagervall ger den språkliga bakgrunden till släktskapsorden: 'Kusin, sysling, brylling och pyssling'. Även exempel på motsvarande ord i andra språk anges.

## **RUNSLINGAN. För. Släktforskare i Uppland**

Nr 1/02. 'Den mysiga Proban' av Marta Ronne. Domtrapphuset i Uppsala rymmer en hel del studenthistoria. I dess murar var nämligen under flera århundraden stadens speciella studentfängelse inhyst, en fuktig, mörk men egentligen ganska mysig håla som kallades 'Proban'. - 'Ur en byskomakares anteckningar' av Per-Arne Säwén. Jonas Stolt skrev ned händelser och levnadsvillkor i en skomakares liv under början av 1800-talet. Anteckningarna insamlades av Arthur Hazelius vid sekelskiftet 1800/1900. - Nordiska museet 1941: 'Humleodling i Tämsjö på 1800-talet'.

## **SKÅNEGEGEALOGEN. Skånes Gen. Förb.**

Nr 2/01. 'Boendemiljön i ett fiskeläge i Kullabygden' av Bo Folkvi handlar om hans forskning i brandförsäkringshandlingar från början av 1800-talet i Arildsläge, Brunnsby sn, Malmöhus län. Kombinerat med bouppteckningar ger detta en mycket god bild av den tidens bostäder och materiella villkor. - 'En mejerskas livsöde' av Peter Larsson. - 'Han kom från Sachsenhausen' av Siv Troedsson.

## **SLÄKTBITEN. Forskarför. Släkt & Bygd (Hälsingland)**

Nr 3/01. Sven Aspenby berättar om 'Lantmätaren Olov Näsman', 1742-1817, jämtlänningen som gick trivialskolan på Frösön (internatundervisning). Efter examen på Lantmäterikontoret i Stockholm gjorde han otaliga storskiften. Kartorna finns idag i Lantmäteriverket i Gävle. En innehållsrik personskildring! - Göran Malm redogör för 'Sockenlappen', som ofta fanns i Hälsinglands socknar. Komna från Lappmarken flyttade dessa personer runt och blev samhällets lägsta klass. De fick slakta hästar o.d. samt biträda bödeln. Andra benämningar var 'rackare', 'nattman' och 'flåbuse'.

## **SLÄKT historiskt FORUM. Sveriges Släktforskarförbund**

Nr 5/01. 'Om horkarlar, tidelagare och vanliga

kätbockar' av Håkan Skogsjö tar upp samhällets och kyrkans syn på avvikande sexuellt beteende som det är belagt i många domar. - 'Många om arvet' av Kerstin Jonmyren är en varning och upplysning för dem som får bud om arv från utlandet. Hon berättar att stora delar av arvet kan försvinna till mellanhänder, om man inte är på sin vakt. - Elisabeth Thorsell delger oss ett bevarat friarbrev, skrivet 1870 av hennes farfars far - med lyckligt slut! - Thorsten Sandberg redogör för 'Släktforskarens syn på släktforskning och historia - bakgrund, siffror, enkätsvar' med anledning av en undersökning för ett år sedan bl.a. rörande frågan: 'Varför började Du släktforska?'

## **SLÄKT OCH BYGD. Österlens Släkt- o. Folklivsforskarför.**

Nr 1/02. Signaturen C.L. kåserar om 'Våra skånska ortnamn 4' - 'Partiledaren Bo Lundgrens österlenanor' redovisas av Niklas Hertzman, Malmö.

## **VÄRMLANDS ANOR. Värmlands Släktforskarförening**

Nr 4/01. Claes Åkerblom, Säffle, räknar upp en mängd författare, skådespelare, idrottsfolk, politiker m.fl. 'Med rötter i Säfflebygden'. - 'Jon på Berget och släkten Bergman' av Emmy Vässmar. - 'Ätten Palbitzki i Segerstad och By' av Bertil Olsson, Edsvalla.

## **VÄSTGÖTAGENEALOGEN. Västgöta Genealogiska Förening**

Nr 4/01. Är ett jubileumsnummer med anl. av föreningens 20-åriga tillvaro. Historik av Kjers-tin Olofsson och referat av Mariana Buller. - Ralph Johansson, Sollebrunn, berättar 'Hur jag fann min halvsysster i Amerika'. Han har nu efter 25 års idogt sökande äntligen lyckats i sina ansträngningar.

## **ÖGF-LÖVET. Östgöta Gen. Förening**

Nr 67. Dec. 01. Maud Lindeberg, Stockholm, har på hemsidan [www.vardnas.net](http://www.vardnas.net) publicerat sina omfattande forskningar och renskrifter av alla tillgängliga arkivhandlingar, kartor och foton om Värdsnäs sn i Östergötland.

## BEGRÄNSAD EFTERSÄNDNING

Vid definitiv eftersändning  
retur med nya adressen till:

GöteborgsRegionens  
Släktforskare  
Erik Dahlbergsgatan 36 B  
411 26 Göteborg

**B** FÖRENING-  
BREV

Sverige

Porto betalt

### *Forska med GRS datorer !*

*CD-Emigranten 1-2/2001 med 1.700.000 personer*

*Sveriges dödbok 1950 - 1999*

*Svenskt Biografiskt Lexikon A - Rettig (29 band)*

*Söder-skivan, om Södermalm, Stockholm*

*Klara-skivan, om Klara förs. Stockholm*

*Register till SLÄKT och HÄVD 1950-1999*

*Föreningen SLÄKTDATAs kyrkoboksregister över födda, vigde och döda*

*Soldat-skivan med 200.000 soldater och båtsmän (1 nov. 2001)*

☛ Nästa nummer av Västanbladet utkommer i början av sept. 2002 ☚

Tveka inte ! Såväl korta som längre manus och forskningsresultat mottages för publicering. Gärna även små anekdoter o.d.

Låt oss också få ta del av Dina synpunkter på tidningen.

## **GöteborgsRegionens Släktforskare**

### **BIBLIOTEK och EXPEDITION**

Erik Dahlbergsgatan 36 B, 411 26 Göteborg

har öppet under våren t.o.m. torsdagen den 16 maj 2002.

tisdagar kl 10.00 - 14.00

torsdagar kl 10.00 - 14.00 (då torsdagsgruppen har sin verksamhet)

samt 1 timma före varje föreningsmöte på Erik Dahlbergsgatan.

Tel. 031-13 12 26 [www.genealogi.se/grs.htm](http://www.genealogi.se/grs.htm) Postgiro 24 23 85 - 3